

Akateemisten kirjastojen konsortioiden tulevaisuus

Jarmo Saarti

Alkukesästä 2013 järjestettiin kolmas akateemisten kirjastojen yhteistyöhön liittyvä konferenssi Hong Kongissa. Konferenssien teemat ovat pyörineet akateemisten kirjastojen haasteiden ja erityisesti kokoelmien hallinnan ympärillä. Tänä vuonna aiheet liittyivät konsortioiden toimintaan ja niiden haasteisiin. Verkostomainen toiminta ja aineistojen nopea saatavuus alkaa olla kirjastoille elinehto. Tapahtumassa näkyi erityisen hyvin myös Aasian maiden taloudellinen nousu ja nopea siirtyminen uusien teknologioiden hyödyntäjäksi.

Konferenssin taso on ollut hyvä koko sen historian ajan. Tämä on osaltaan johtunut siitä, että Hong Kongin yliopistokirjastoissa on ollut ja on runsaasti johtajia erityisesti entisen brittiläisen imperiumin valtioista. Hong Kongissa yliopistojen kansainvälisyys on jo historiallisista syistä jokapäiväistä. Lisäksi viime vuosikymmenenä tapahtunut Kiinan kansantasavallan nopea nousu tieteen ja talouden suuravallaksi on lisännyt kiinnostusta alueen tieteellisiin kirjastoihin ja niiden kehitykseen.

Osallistujien määrä on vähitellen kasvanut ja kokous on kansainvälistynyt: Tyynen meren alueen valtioista oli useita osallistujia ja Euroopastakin muutama. Tänä vuonna erityisenä kiinnostuksen kohteena oli painetun ja digitaalisen aineiston hallinta nopeasti muuttuvassa akateemisten kirjastojen toimintaympäristössä. Kiinalaiseen tapaan tätä lähestyttiin jo konferenssin nimessä: tavoitteena oli etsiä yin-jiang harmoniaa tulevaisuuden konsortioiden yhteistyölle ja kilpailulle.

Konferenssin isäntänä toimi Hong Kongin kiinalainen yliopisto, joka on tieteellisesti korkeatasoinen monialainen yliopisto sekä JULAC (Joint University Librarians Advisory Committee), joka vastaa Suomen yliopistokirjastojen neuvostoa. Hong Kong on väestöltään Suomen suuruusluokkaa ja valtion rahoittamia yliopistoja siellä on kahdeksan. JULACin toimintaperiaatteet ovat hyvin samankaltaisia kuin SYNin eli se toi-

mii akateemisten kirjastojen puolestapuhujana ja poliittisena vaikuttajana. Yhteisen palvelut ovat myös samankaltaisia kuin meillä: hankintakonsortio, yhteinen kaukolainautointi ja suunnitteilla on myös yhteinen varastokirjasto vähän käytetyille painetulle aineistolle.

Konsortiot siirtyivät pilveen

Konferenssin ensimmäinen teema liittyi konsortioihin ja niiden toimintaa. Chen Ling, kiinalaisen CALIS konsortion varajohtaja, esitteli Kiinan saavutuksia akateemisten kirjastojen kehittämisessä. CALIS (China Academic Library and Information System) konsortion toiminta on keskittynyt digitaalisten kirjastopalveluiden synnyttämiseen maan yliopistoille.

Kiinan korkeakoululaitoksen koko on valtava: siellä on 2400 korkeakoulua ja 1166 niistä antavat tutkintoon johtavaa koulutusta. – näistä CALIS konsortioon kuuluu 1622 kirjastoa. Kirjastot muodostavat hyvin heterogeenisen kokoelman pienistä yhden ihmisen pyörittämistä, moderneihin yliopistokirjastoihin. Nämä molemmat asettavat omat haasteensa konsortion toiminnalle.

Konsortio on valtion rahoittama ja viime vuosien satsauksen näkyivät sen toiminnassa. Alkuvaihe liittyi kirjastojärjestelmien kehittämiseen, aineistojen digitointiin ja e-aineistojen hankintaan. Projektin viimeisin päättyne vaihe (2010

Kuva: Jarmo Saarti

Seminaarin panelistit pohtivat kirjastokonsortioiden tulevaisuutta

– 2012) siirsi perinteisen kirjastojen konsortio-toiminnan uuteen vaiheeseen. Tänä aikana tekniikka siirrettiin pilvipalveluksi, joka mahdollistaa yhteisen tekemisen ja resurssien jakamisen uudella tavalla. CALISin tavoitteena on jatkaa tätä palvelun kehittämistä ja integroida se tieteen tekemiseen ja julkaisemiseen kaikkien mukana olevien toimijoiden kanssa.

Kiinassa tavoitteena palvelukeskeisyys

Chen Ling jakoi Kiinan konsortio-toiminnan kahtia: kansalliseen ja vahvaan konsortioon, joka tuottaa digitaalisia palveluita ja osaamiskonsortioon, jonka johtamistapa ja rakenne on löyhempi. Edellisen tehtävänä on selkeästi modernisoida Kiinan korkeakoululaitos ja jälkimmäinen tukee osaamisen kehittämistä ja uusien palveluiden tuottamista digitaaliseen toimintaympäristöön.

Digitaalinen kirjasto nähtiinkin Kiinassa selkeästi palveluna: virtuaalisena tietopalveluna, kirjastoalan opetuksena ja tieteen tekemisen mah-

dollistajana. Esityksen perusteella näytti siltä, että Kiinassa on onnistuttu hyppäämään tekniikka-keskeisestä näkemyksestä palvelukeskeiseen näkemykseen, jossa tekniikka on modernien palveluiden mahdollistaja ja integroituu tiiviisti akateemiseen tutkimukseen ja opetukseen.

Kehittynyt digitaalinen palveluverkosto näkyi myös käytännössä: ennen käyttämättä ollutta kirjastoaineistoa oli alettu käyttää verkostossa. Chen Ling korostikin, että asiakkaiden tarpeet ja kokemukset eivät kohtaa paikallisesti, vaan verkostossa ja digitaalisten palveluiden mahdollistamana.

Lisäksi hän muistutti, että maailmalaajuinen suuren datan (big data) aika on jo koittanut. Kirjastojen – kuten myös yliopistojen – tulee sen vuoksi muuttaa toimintatapojaan: koko tieteellisen tiedon jakamisen ketju on ajateltava uudelleen ja se on tehtävä globaalilla tasolla. Kirjastoille tämä tarkoittaa muutosta tiedon jakelukanavan osana toimimisesta tiedon tekemisen, oppimisen ja käyttämisen ympäristöksi (center of collaborative domain), joka muistuttaa toiminnan solmuajattelua.

Moninaista konsortioajattelua

Ensimmäisessä osiossa esiteltiin lisäksi useanlaisia konsortioita, joita näyttää syntyneen viime vuosikymmeninä runsaasti. Lisäksi alkaa olla ominaista, että sama kirjasto voi kuulua useisiin eri konsortioihin yhtä aikaa. Kirjastoilla alkaa olla selkeästi tarve myös analysoida eri konsortioiden hyötyjä ja haittoja ja osallistua niihin, jotka tukevat eniten omaa toimintaa ja omien palveluiden kehittämistä.

Konsortioiden muodostumisen tapa näyttää rakentuvan myös ympäröivälle poliittiselle systeemille. Yhdysvalloissa konsortiot ovat selkeästi yliopistojen välistä yhteistoimintaa ja niiden rahoitus tulee joko säätiöiltä tai omalta kehysorganisaatiolta. Valtiokeskeisen ideologian omaavissa maissa sen sijaan on ominaista keskitetty valtion rahoitus ja keskitetty ohjaus. Itselleni suomalainen konsortiot toiminta näyttäytyi valtiokeskeisyyden ajan rakenteelta, joka viime vuosikymmenenä on alkanut murtua suomalaisen julkisjohtamisen muuttuessa entistä enemmän yritysmäisemmäksi.

Yliopistokirjastojen konsortioiden syntyminen syyt olivat sen sijaan molemmissa malleissa samankaltaiset: tieteellisen julkaisemisen digitoituminen on synnyttänyt aineistojen hankintakonsortiot ja painetun vähän käytetyn aineiston varastointi on synnyttänyt yhteiset kirjavarastot. Lisäksi digitaalisten palveluiden yhteinen tuottaminen on ollut keskiössä. Haasteet näyttivät olevan samankaltaisia ympäri maailmaa. Oli lohduttavaa kuulla, että kiinalaisetkin joutuivat kamppailemaan tekijänoikeuksien ja resurssien riittämättömyyden kanssa.

Osaamisen kehittäminen muuttuvassa toimintaympäristössä

Digitaalinen kirjastotoiminta, verkostoituminen ja konsortiomainen toiminta ovat muuttaneet kirjastoissa vaadittavaa osaamista ja johtamista. Konferenssin toinen pääosio käsitelikin tätä aihepiiriä. Jill Mierke Saskatchewan yliopiston kirjastosta Kanadasta esitteli oman kirjastonsa johtamisohjelmaa. Ohjelman tarkoituksena on ollut kouluttaa eritasoisia johtajia kirjastoon, mutta myös opettaa koko henkilökunnalle itsensä johtamista ja yrittäjämäistä toimintatapaa.

Mierken mukaan ohjelman lopputuloksena henkilökunnan sitoutuminen työhön ja kirjaston arvoihin on lisääntynyt. Samalla myös oppimishalukkuus ja viestintä on kehittynyt kirjastossa. Hän korosti sitä, että perinteinen, sulkeutunut tapa tehdä kirjastotöitä ei ole enää mahdollista. Lisäksi asiantuntijaorganisaatiossa aktiivisuus ja itsensä johtaminen mahdollistavat oman yliopiston perustoimintojen tukemisen.

Steve O'Connor, entinen akateemisen kirjastonjohtaja, nykyisin johtamiskonsulttina toimiva australialainen, korosti myös siirtymistä pel-

Suomalaiset edustajat kirjastobulevardilla

Kuva: Jarmo Saarti

Yliopiston kirjaston oppimispuutarha on avara ja värikäs

kästä kirjastojen substanssiosaamisesta sosiaaliseen osaamiseen. Hänen mielestään kirjastojen kehittämiseen tulee ottaa mukaan ulkopuolinen, asiakkaan näkökulma. Lisäksi hän korosti strategiasta johtamista muutoksen tekemisessä. Kirjastojen suurena haasteena on kyky vastata nopeasti muuttuvaan toimintaympäristöön ja tuottaa uusia palveluita käyttäjilleen.

Kokoelmien säilyttäminen ja käyttö digiaikana

Kolmas konferenssin kokonaisuus käsitteli kokoelmien hallintaa. Laine Farley Kalifornian digitaalisesta kirjastosta esitti syntymässä olevaa kokoelmatyön mallia, jolle kokoelmien yhteiskäyttö ja yhteisomistus on ominaista. Ensimmäiset yhteiskäyttöiset kokoelmat ovat syntyneet painetun vähän käytetyn aineiston yhteis-

varastoinnista, erityisesti painettujen tieteellisten lehtien pitkäaikaissäilytyksestä. Tässä tavoitteena ovat olleet tilasäästöt, kaksoiskappaleiden hävittäminen ja toiminnan tehokkuuden kasvattaminen.

Keskeisenä haasteena tässä on kokoelmien omistajuuden määrittely. Keskitetyissä järjestelmissä, kuten esim. Suomen Varastokirjastossa tätä ongelmaa ei ole, koska valtio omistaa yhteisen omaisuuden, mutta yksityisten yliopistojen välillä ongelma on olemassa. Tämän vuoksi yliopistot ovat joutuneet perustamaan erityyppisiä yhtiöitä ja hallinnoimaan niitä. Tämä muuttaa kirjastojen toimintakulttuuria ja edellyttää päätöksiä mm. siitä kellä on käyttöoikeus aineistoihin, miten kulut katetaan, mitä aineistoa säilytetään ja miten pitkään. Tosin Suomen mallikin on kohdannut nämä kysymykset Varastokirjas-

ton kokoelman kasvaessa ja yliopistojen irtaututtua valtiosta.

Painettuja julkaisuja on vielä runsaasti

Farley esitti analyysinsä, jonka mukaan noin 40 prosenttia tieteellisistä lehdistä ei ole saatavissa digitaalisina. Tässä erot tieteenaloilla ovat merkittäviä: historiatieteessä luku on 56 prosenttia kun taas lääketieteessä jo 80 prosenttia julkaisuista artikkeleista on saatavana digitaalisina. Yhteisestä varastoinnista on jo joitakin taloudellisia arvioita. Farleyn mukaan arvio painetun kirjan säilytyksen vuosihinnasta kirjastossa on 4,20 dollaria, tehokkaassa keskitetyssä yhteisvarastossa 0,86 dollaria ja digitaalisena (Hathi trust-säilytys) 0,15 dollaria.

Peter Sidorko Hong Kongin yliopiston ylikirjastonhoitaja ja Linda Lee, JULACin puheenjohtaja esittelivät alueen kirjastojen yhteishanketta, JURAA (Joint University Research Archive). Sen tarkoituksena on olla moderni, automatisoitu varasto Hong Kongin alueen yliopistokirjastoille. Syyt varaston suunnittelulle olivat samanlaisia kuin muuallakin: painettujen aineistojen käyttö on vähennemässä, mutta niille on selkeä tarve olemassa. Tähän liittyvä mielenkiintoinen luku oli Hong Kongin yliopiston e-kirjanimekkeiden määrä: 3,5 miljoonaa.

Automatisoitujen yhteisten kirjasvarastojen kehittäminen alkaa yleistyä ympäri maailmaa, australialaiset kertoivat omista CARM1 ja CARM2 hankkeistaan Gwen Bird, kanadalaisen kirjastokonsortion edus-

taja nosti esille tärkeän painettujen aineistojen käyttöön liittyvän seikan. Erityisesti humanistisilla tieteenaloilla on tarve tutkia myös teosten fyysisiä versioita – kirjojen kohdalla painettuja teoksia – vaikka niistä olisi käytettävissä digitoituneet versiot. Tästä seuraa se, että painettujen aineistojen pitkäaikaissäilytys tulee olemaan kirjastojen tehtävänä vielä pitkään.

Kohti uutta universaalia kirjastoa

Yhdysvaltalaisen akateemisten kirjastojen järjestön (ARL) toimitusjohtaja Elliott Shore, joka on myös historioitsija, otti esityksessään historiallisen näkökulman kirjastotyön kehittämiseen. Hän esitti, että suuri osa nykyisistä kirjastokäytännöistä on syntynyt modernin teollistumisen aikana, mutta siirtymä postmoderniin digitaaliseen ja globaaliin aikaan ei enää tue näitä tapoja tehdä kirjastotyötä.

Kirjastot toimivat hyvin suljettuna tilana rajallisen painetun aineiston aikana, mutta siirtyminen valtaviin datamassoja ja uusien julkaisemisen muotojen maailmaan haastaa kirjastolaitoksen miettimään tehtävänsä uudelleen. Shore korosti sitä, että kunkin kirjaston tulee siirtyä konk-

Yliopiston kirjastoon pääsivät sisälle vain opiskelijat ja tutkijat

reettiseen, parin vuoden projektiin omien asiakkaidensa tarpeiden palvelemisessa ja alkaa hyväksyä rajallisuutensa.

Tähän liittyy työtapojen muutos: hongkongilaiset Patti Cheung ja Maria Lau esittivät tästä omassa esityksessään hyvän esimerkin. Kirjastot olivat siirtyneet suosiolla erilaista dataa yhdistelevään luettelointiin. Tämä mahdollisti e-aineistojen ja painettujen aineistojen luetteloinnin samaan tietokantaan. Samalla kirjastot joutuivat tyytymään ulkopuolisessa datassa sen vaihtelevaan tasoon. Cheung ja Lau korostivat, että tämä mahdollisti asiakkaille aineistojen paremman löytyvyyden omasta tietokannasta vaikka luetteloinnin taso joissakin aineistotyypeissä laski.

Kaiken kaikkiaan konferenssissa näki akateemisten kirjastojen toimintaympäristön muutoksen: digitaalinen maailma kilpailevine toimijoinen on muuttanut kirjastojen tapaa toimia. Uudet, nousevat kansakunnat ovat selkeästi hypänneet tietotekniikassa uuteen palveluiden toteuttamisen tapaan. Verkostomainen toiminta, aineistojen ja palveluiden yhteiskäyttö ja yhteinen tuottaminen alkaa arkipäiväistyä. Kirjastot, jot-

ka jäävät puuhastelemaan omien seiniensä sisään tuottamaan palveluita omalle kirjastolleen, tulevat häviämään.

Samalla näkyi selvästi se, että kirjastojen perinteiset hyvät käytännöt tulee siirtää nopeasti avoimeen verkkoon, jossa asiakkaat jo toimivat; opiskelevat ja tekevät tiedettä. Itselleni konkretisoitui se, että Tyynen valtameren alue on tosiaan selkeästi nousemassa tieteen tärkeimmäksi tekijäalueeksi. Kiina ja USA satsaavat jo nyt selkeästi eniten tutkimukseen ja sen resursseihin. Tässä kilpailussa Eurooppa ja Suomi ovat jääneet 1990-luvulle vaikka tarve tiikerinloikkaan kohti tulevaisuutta on suuri. 📖

Konferenssin esitykset löytyvät osoitteesta: <http://www.lib.cuhk.edu.hk/conference/alyy2013/index.htm>.

Tietoa kirjoittajasta:

*Jarmo Saarti, kirjastonjohtaja
Itä-Suomen yliopiston kirjasto
Email. Jarmo.saarti@uef.fi*